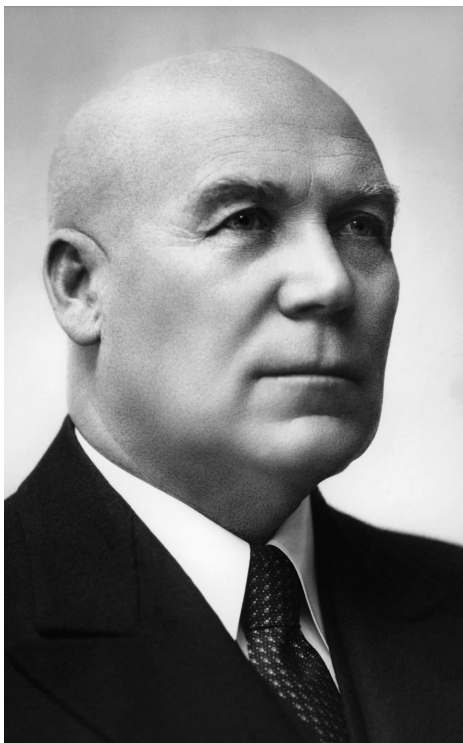

Kindral turul. Aleksander Tõnisson Tallinna ülemlinnapeana linna elusloomaturgu kontrollimas

MARGUS LÄÄNE

*Tallinna ülemlinnapea kindralmajor
Aleksander Tõnisson.
RA, EFA.196.0.41286*

Aleksander Tõnisson sündis 1875. aastal taluperes. 1896. aastal astus ta teenistusse sõjaväes, õppis aastail 1897–1899 Vilno sõjakoolis ja asus seejärel tegutsema kutselise sõjaväelasena. Ta osales Vene-Jaapani sõjas (küll mitte otseselt lahingutegevuses) ja Esimeses maailmasõjas. 1917. aasta kevadel sai temast Vene armee loodud esimese eesti rahvusväeosa, 1. eesti polgu ülem. Vabadussõjas osales Aleksander Tõnisson aktiivselt nii sõjaväe rajamisel kui juhtis 1. diviisi ülemana sõjategevust Viru rindel. Pärast sõda teenis ta mitmel tähtsal sõjaväelisel ametikohal ning oli 1920. aastal sõja- ning aastatel 1932–1933 Eesti Vabariigi kaitseminister.

1934. aastal läks Tõnisson erru ning töötas seejärel Tartu linnapea (1934–1939) ja Tallinna ülemlinnapea (1939–1940) ametis. Tema tegevusest Tallinna ülemlinnapeana on kirjutanud Mare Kask.¹ Pärast Eesti

Margus Lääne, teadus- ja publitseerimisbüroo peaspetsialist, Rahvusarhiiv, Maneeži 2, 10117 Tallinn, margus.laane@ra.ee

¹ M. Kask. Aleksander Tõnisson Tallinna ülemlinnapeana. – Unustamatu. Aleksander Tõnisson. Artikleid ja mälestusi. Tallinn: SE&JS, 2004, lk 151–169.

okupeerimist Nõukogude vägede poolt Aleksander Tõnisson arreteeriti ja lasti 1941. aasta suvel maha.

Poeg Leo Tõnissoni mälestuste järgi oli Aleksander Tõnissonil kärsitu iseloom.² Lisaks on kaasaegsed iseloomustanud teda kui „tõsist rivisõjameest“ ja karmikäelist juhti, kes oli „korra ja distsipliini nõudmises kõikumatult järjekindel“.³ Eeltoodu peegeldub ka alltoodud dokumendis, mis annab värvika ülevaate Aleksander Tõnissoni kui Tallinna ülemlinnapea kontrollkäigust linna elusloomaturule.⁴

Tallinna elusloomaturg asus linna tapamaja juures, mis rajati 1893. aastal kunagisele Riesenkaupmanni tänavale. 1923. aastal anti tänavale Jüri Vilmsi nimi, mida see kannab ka praegu. Linnatapamaja kompleksist on tänini säilinud insener Carl Gustav Jacoby projekteeritud tapamaja kontorihoone aadressil J. Vilmsi 53a. Teised hooned on kas hävinud või kapitaalselt ümber ehitatud.

Alalise turu loomine elustapaloomade ja loomaliha müügiks kerkis tõsisemalt päevakorda 1930. aastate alguses. Sellise turu rajamise kaudu loodeti saavutada kontrolli valdkonna üle, kujundada standardid lihale ning tagada põllumeeste ja tarbijate vahelisi vahemehi kaotades põllumeestele soodsamad hinnad.⁵ 1931. aasta lõpul võttis riigikogu vastu elustapaloomade ja loomaliha alaliste turgude korraldamise seaduse, kuid selline turg loodi siiski ainult Tallinna, sest seaduse loojate hinnangul võis see edukas olla ainult pealinnas, kus nõudlus suurem.⁶

1932. aasta oktoobris avatigi Tallinna tapamaja juures elusloomaturg, mis tegutses seal 1940. aastani. Kindralmajor Aleksander Tõnisson väisas kõnealust turgu Tallinna ülemlinnapeana sama aasta aprillikuus.

► Härra Direktorile⁷

Ettekanne Tallinna Ülemlinnapea käigu puhul Linnatapamaja ja Põllutöökoja loomaturule

22. aprillil k.a. [1940 – M. L.] külastas ülemlinnapea kindral Tõnisson linnatapamaja kontrollkäigul ka Põllutöökoja alalist elustapaloomade ja lihaturu hoovi ning talle. Toome siinjuures hra ülemlinnapea arvustavaid märkusi loomaturu kohta kohapeal, millistest osa olevat linnavalitsuse koosolekul protokollitud.

² L. Tõnisson. Meenutusi isast. – Unustamatu, lk 14.

³ T. Tannberg. Eesti rahvusväeosade formeeriija ja ülemana. – Unustamatu, lk 59.

⁴ RA, ERA.1112.1.238, pag-ta, Tallinna elusloomaturu töötajate kiri Põllutöökoja direktorile, mai 1940.

⁵ RA, ERA.31.3.1877, l. 2, elustapaloomade ja loomaliha alalise turu korraldamise seaduse eelnõu seletuskiri; riigikogu IV koosseis. Vabariigi valitsuse ettepanekud. VIII-IX istungjärg, Tallinn, 1932, lk 1263.

⁶ RA, ERA.31.3.1877, l. 3, elustapaloomade, lk 1264.

⁷ Põllutöökoja direktor oli aastatel 1936–1940 Tõnis Kint (1896–1991, kuni 1939 Kind). Aastatel 1970–1990 oli Kint Eesti Vabariigi peaminister presidendi ülesannetes.

Kõige pealt puutus ülemlinnapeale silma loomaturu hoovil talli seinal asetsev suur loomade liigitustabel = tahvel. Tabelit silmitsedes leidis ta, et sellel puuduvad loomade hinnad ja kuupäev. Ülemlinnapea ei võimaldanud endale rahulikult seletust anda, kuna ta sellele ei reageerinud ja hoopis kõrgendatud toonil rääkima hakkas.

Olgu siin tähendatud, et nimetatud tabel pole kunagi olnud mõeldud hinnatabelina, vaid komisjoni-müügi ajal loomade liigitustabelina. Komisjonimüügi puhul märgiti sinna, kui palju igal päeval vastavat loomaliiki oli turule komisjoni müügiks saadetud. Kõneall olev tahvel on meie poolt seinalt kõrvaldatud.

Loomaturu ülesannete selgitamisel tähendasime, et turu ülesandeks on igapäevane looma- ja lihashindade informatsiooni andmine loomakasvatajaile-põllumeestele, mis toimub iga päev raadio teel, kolm korda nädalas ajalehtedes ja kord nädalas vastava elustapaloomade- ja loomaliha hindade noteerimiskomisjoni noteeringute teatavaks tegemisel vastavate noteeringu lehtede levitamisel. (Värske noteeringu leht on ka loomaturu värava kõrval asetsevale teadetelauale väljapandud.) Linnaümbruse põllumeestele-loomaturustajaile on turu ametnikud otseselt nõuga abiks.

Hra ülemlinnapea aga leidis, et loomamüüja ei saavat raadios antavaid teateid kasutada, sest „kellel olevat aega raadio-toru ees istuda ja teateid oodata“.

Loomaturu teated antakse raadios igal hommikul kindlal kellaajal, nii et jääb täielikult ära mingisugune ootamine.

Hra ülemlinnapea arvas, et on ikkagi väga tähtis märkida seinatahvlile hindu, et siis loomaturustajad võiksid tahvlilt neid näha ja neil oleks parem turustada. Hra ülemlinnapea arvates on hindade informatsioon puudulik ja sellepärast on ka Põllutöökoja loomaturg linnatapamaja juures ülearune asutis. Viimane väljendus oli pealtkuulajaile ülesostjaile väga meeltnööda; samuti nõustus sellega ka linnatapamaja direktor, tähendades, et rendileping Põllutöökojaga tuleks ülesütelda. Selle peale tähendas hra ülemlinnapea: „Teil on siin suur asutus kõrge juhatusega eesotsas, palju ametnikke on ametis, aga kõigile ei ole tööd anda, inimesed hulguvad õues ringi ja haigutavad, rentnik võtab töö käest ära! Miks tallid on väljarenditud?“

Tallide kohta tähendas hra ülemlinnapea: „Ah niisugune on tervishoiu asutus – tapamaja – sõnniku hunnikud ulatuvad üle looma selja!“

Tallide kohta olgu tähendatud, et tallid olid laupäeval sõnnikust täielikult puhtaks tehtud, tallides oli ainult sama päeva hommikune sõnnik, mis oli aetud kahte hunnikusse sõnniku käigule, kusjuures hunniku pindala ei ületanud 0,5 m² ja kõrgus oli 20-30 sm, seega mitte mingil juhul üle loomade selja ulatuv. Loomade asemed ja muu talli põrand oli veega täiesti puhastatud. Sõnnik viiakse, kui mitte igal päeval, siis vähemalt üle päeva Riigiparkide valitsuse hobusemehe poolt tallidest ja hoovilt puukooli aeda. Tallide põrandad pestakse iga päev 1-2 korda veega täiesti puhtaks; talli seinad puhastatakse igal laupäeval vee ja harjaga, nii peaksid tallid puhtuse mõttes tervishoiu tingimustele täiesti vastama.

Edasi puutusid hra ülemlinnapeale silma loomaturu juhatuse poolt talliuksele üles pandud korraldused, mille kohta ta tähendas: „mis kaltsud need siin on?“ Vastavad

korralduse lehed olid küll talli niiskusest kortsunud ja kinnitusnaelad (knopkad) roostetunud, kuid neil olev kiri oli siiski selgesti loetav.

Talli katuse väikese külgakna eest äraolemise kohta tähendas ülelinnapea: „Praegu on aken eest ära, varsti on ka katus pealt ära”.

Akent polnud selleks ees, et katusealune saaks tuulduda tallidest imbuvast niiskusest. Aken asetati hiljem ette.

Edasimminnes kõnetas hra ülelinnapea loomaturu väravas asuva linnakaalumaja seina ääres tegevuseta seisvaid ülesostjaid ja lihunikke kokku nelja inimest (kellest üks loomade ülesostja Saaremaalt, kaks juudirahvusest loomadega kauplejat ja üks linna lehmamees). Saaremaa loomade ülesostjalt küsis, kuidas loomi Tallinna tõi, palju veokulu looma kohta maksta tuli, kuidas müümine toimus ja kui suur teenistus ka oli. Kuuldes, et veokulu loomalt on Kr.6.- tähendas ülelinnapea, et „päris odav”. Samuti avaldas hra ülelinnapea rahulolu, kui ülesostja tähendas, et teenistus on rahuldav. Lõpuks küsis, kas looma-müüja on loomaturu kontorist enne looma müüki hindu pärinud, kuuldes, et seda tehtud ei ole, pööras ülelinnapea üleolevalt juuresolevate loomaturu ametnikkude poole tähendusega: „Kuulete härrad, Teie kontorit pole tarvis”. Seletasime, et loomaturu ametnikud ei abista mitte ülesostjaid, vaid loomakasvatajaid=põllumehi.

Kuuldes ka juutide ja lehmamehe vastuseid lõpetas ülelinnapea jutuajamise nimetatud isikutele edu ja õnne soovimisega.

Loomaturu lähedal oleva käimla kontrollimisel leidis ülelinnapea selle „ukse muusikaga käivat”, samuti puudusi prügikastil, kuid nende korrashoid ei kuulu Põllutöökoja loomaturule.

Järgneval esmaspäeval s.o. 29. aprillil külastas ülelinnapea uuesti linnatapamaja, samuti käis ka loomaturu hoovis ja tallis, kusjuures olevat direktor Paalna⁸ jutu järele tahtnud lasta Põllutöökojal protokollu teha prahihunniku pärast hoovinurgas.

Tähendatud kohal puhastavad veoautosid prahist ja mustusest autoga loomivedajad [loomavedajad – M. L.], milleks peab vastava määruse (Elusloomade ja loomatoor-saaduste veomäärus RT 1938, 40, 373) alusel ka koht loomaturu juures olema. Ü-linna-pea külastuse ajal puhastati nimetatud kohal üht veoautot. Ka siit viiakse praht koos tallides koguneva sõnnikuga ära, nii et suurt hunnikut siia koguneda ei saa.

Samal ajal kui nõutakse loomaturu tallides ja õues äärmist puhtust, võib tähelepanna linna lihajärelvaatuse paikades iga päev järgmist pilti: talumeeste tapetud loomade järelvaatus toimub tapamaja raudteevaru platvormil (piiratud ühelt poolt raudteega, teiselt poolt võrdlemisi elava liikumisega tänavaga), kus tapamaja luuamees pühib lahtiste lihavankrite vahel platvormi, kusjuures tolmu pilv tõuseb üle lihakoormate ja langeb lahtisele lihale. Samuti tänavalt sõidukite liikumisel tõusev tolm võib kanduda lihale. Ka lahtise kuuri all tapamaja õues, kus samuti toimub väljast toodud

⁸ Jaan Paalna (1878–1945), Tallinna tapamaja direktor 1917–1940.

tapetud liha järelvaatus ei ole puhtus sugugi parem. Kuuride esise tapamaja hoovi sillutis (munakivid) on paksult liiva ja toluga kaetud. Liiklemisel ja pühkimisel tekib siin samuti tolmu, mis kandub lihale ja laudadele, kuhu tapetud loomad asetatakse. Samas läheduses asub kõrge tuhamägi (põlevkivi tuhka tapamaja katla kütmisest), kust tuha toomisel ja tuule keerutusel kandub tuhapilv lihale. Peale selle kuuri all oleval lihal võib näha linde liha nokkivat ja kärbeid. Et Põllutöökoja kasutada olevad ruumid olid võrdlemisi puhtad, selle vastu aga linna lihajärelvaatuse paigad puhtuse suhtes palju soovida jätsid, selles oli ka täiesti veendunud Põllumajanduse talituse juhataja hra Erenurm⁹, kes samal päeval s.o. 29.IV. kui ülelinnapeagi, käis loomaturgu kontrollimas.

Kuulduste järele olevat hra ülelinnapea linnavalitsuse koosolekul loomaturu kohta eelpooltoodud märkused protokoolinud, kusjuures muu hulgas olla tähendatud, „et mingisugused Põllutöökoja tegelased (meeskond?) hulkuvat tapamaja hoovis tegevusetult ringi, kes ostvat maal loomi üles ja müüvad neid linnatapamajas vabal kokkuleppel edasi“.

Ilmselt ei ole hra ülelinnapea vahet teinud ülesostjate ja Põllutöökoja loomaturu ametnikkude vahel, ehkki viimased end esitasid ülelinnapeale esimesel külas-käigul loomaturule, ja seega kui rentnikud viisakusreeglit täitsid peremehe vastu.

Põllutöökoja tööjõudude koosseis on minimaalne, tööd aga igale küllaldaselt, mis-pärast tegevuseta hulkumist ei saa esineda. Praegune koosseis tallitööliste alal on kolm korda väiksem (meil 1 tööline, linnal oli 3), kui tallide linna käes olemise ajal (tööhulk aga selle võrra vähenenud ei ole).

Põllutöökoja loomaturu juhataja loomaarst A. Roomla
Asjaajaja H. Toomsalu

⁹ Karl Eduard Erenurm (1900–1994).